

Van Drentse boerenerven ging al veel verlofen

H. W. DE VROOME

Drenthe bezit geen spectaculaire monumenten, het is de provincie van de eenvoudige, landelijke bouwkunst maar die bepaalt nog steeds mede het karakteristieke beeld van het landschap.

De variatie in de boerderijtypen en de situering van de gebouwen zijn een gevolg van de ontginningsmethodiek die bij de occupatie van dat landschap werd toegepast en de daarop afgestemde bedrijfsvoering.

Boerderij en erf waren vroeger één harmonisch geheel, gebaseerd op eenvoud en doelmatigheid. En daar ontbreekt tegenwoordig nogal wat aan; niet slechts de boerderijen moeten ons een zorg zijn, ook voor de erven geldt dat.

Zware eikenbeplanting bepaalt het beeld van deze boerderijen in Eursinge bij Havelte (Foto F. Hamminga, Stichting 'Het Drentse Landschap')

DE ESDORPEN

Het vroegst bewoonde gebied van Drenthe is het zgn. Drentse plateau, de hooggelegen zandgronden waarop het esdorpenlandschap zich heeft ontwikkeld, op een aantal plaatsen nog steeds met de duidelijkste voorbeelden van geheel ons land. Tot aan het begin van deze eeuw was de bebouwing nog vrijwel geheel geconcentreerd in de dorpen. Door de schijnbaar willekeurige ligging van de boerderijen vertoont de erfdeling hier de meeste variatie.

De gemeenschappelijke ruimten van de brinken, overwegend met eiken beplant, zorgden er met hun erfbeplantingen voor dat de dorpen door hun hoog opgaand geboomte reeds van verre zichtbaar waren. Of, om met Harm Tiesing, die de landbouw en het volksleven in Oostelijk Drenthe in de vorige eeuw heeft beschreven, te spreken 'de dorpen en gehuchten met hun geboomte lagen in de heide als schepen in de zee'.

DE BEPLANTING OP HET ERF

De eik is vanouds in de zanddorpen de dominante boom, geplant op de erfscheiding en ook wel op overhoeken, de zgn. huisbrinkjes. Ook de linde is een veel gebruikte

boom, als solitair of als lei- en knobomen die vóór het woonhuis staan of dat omlijsten. Als haag werd de meidoorn gebruikt – de benaming hagedoorn zegt het al – en op beperkte schaal de hulst. Later werd ook de groene beuk toegepast.

Langs de wegzijde treffen we ook wel houten afscheidingen aan, 2 of 3 rechte planken met vierkante palen en een diamantkop, of hekwerk met verticaal geplaatste latten, het geheel wit geschilderd.

Maar veelal ontbreken ook die afscheidingen en gaat het erf over in de aangrenzende bermen of brinkruimten.

Ook bij de reconstructie van de erven vraagt elk erf weer een andere oplossing waarbij de historisch gegroeide situatie altijd een goed uitgangspunt is. Op geen erf ontbraken ook de hoog- en halfstam vruchtbomen, verspreid over het erf of als appelhof, waar ook peren – vooral stoofperen – en pruimen hun plaats vonden.

Veel van die oude, bijna verdwenen fruitrassen, zijn gelukkig hier en daar weer verkrijgbaar, mede dank zij het werk van de Nederlandse Stichting Fruitrassen. Ook hier gaat het om een oud cultuurbezit, waarbij deze vruchtbomen landschappelijk een aanwinst zijn door hun karakteristieke vormen.

De bloementuin grensde meestal aan de moestuin en vormde daar dan één geheel mee. De tuin was eenvoudig van opzet en moest niet te veel onderhoud vragen. De planten stonden op bedden of in een groter vak door elkaar heen, met looppaadjes verbonden. Die eenvoud van zo'n bloementuin, waar de planten nog als individu tot hun recht kwamen, is verdwenen. De niet passende bloemenborders hebben hun plaats ingenomen terwijl de tuinwedstrijden voor een verdere afbraak hebben gezorgd. Het streven is daarbij om door een kortstondig effect in de prijzen te vallen. Letterlijk staan de regimenten eenjarige zaaibloemen, de ageratum's, afrikanen, salvia's en wat dies meer zij in de schijnwerpers.

Wij zouden willen pleiten voor het terugbrengen van die gezellige bloemtuintjes met pekanjer, kaasjeskruiden, prikneus en judaspenning. En de akelei (maar dan wel de blauwe), de gele kleinbloemige primula's, de heerlijk geurende damast bloemen en het aloude moederkruid.

En natuurlijk de geheimzinnige vingeroedskruiden, de stokrozen en de blauwe herfstasters. Om maar een keuze uit het beschikbare sortiment te maken.

Ook bij de sierheesters gaat het om oude, beproefde soorten, zoals de gewone blauwe sering, de boerenjasmijn, het theeboompje (*Spiraea salicifolia*) en de hortensia, in roze-rood en blauw. En, als vrijgroeïende struik of in bolvorm geknipt, het palmbloempje.

DE ERFVERHARDING

De werkruimten rond boerderij en toegangen waren bestaand met veldkeien. Voor de pompstraat in de boerderij werden gladde, rode bakstenen gebruikt, platgelegd in halfsteensverband: gemakkelijk schoon te maken en goed beloopbaar wat vaak ook het geval was voor het pad naar de stookhut, het bijgebouwtje waar de varkenspot werd gekookt.

Toen wegverharding meer algemeen werd vonden de zgn. paardeklinkers toepassing, óók voor erfverharding, een klein formaat kleurrijke klinker in tinten van grijs, grijsblauw, geel en rood, op de kant gelegd in halfsteensverband.

Ook voor hedendaagse bestratingen op onze erven behoeven we geen gebruik van gewassen grinttegels en betontegels of -stenen te maken, die gladde rode baksteen is nog steeds verkrijgbaar evenals dat oude type klinker in het zgn. IJsselmaat in genuanceerde tinten.

En ook van onze veldkeien kunnen we nog gebruik maken. Bij een aantal boeren zijn ze te koop en we kunnen ze ook in het veld verzamelen, wel met toestemming van de eigenaar.

DE MOES- EN SIERTUIN

Nog steeds wordt de goede moestuin gekenmerkt door de regelmatige en functionele bedden die al de basisvorm waren voor de tuinaanleg bij de kloosters en de kastelen in de Middeleeuwen.

Als onderdeel van de moestuin werden wat kruiden geteeld, ook voor allerlei huismiddeltjes: peterselie en selderij, de lavasplant (ook wel bekend als maggiplant), kruisemunt, salie, kamille en alsem. Ook het kleinfruit, zwarte en rode bes en kruisbes hoorden bij de moestuin, vaak langs de randen.

ontsluitingsweg of een kanaal met het woongedeelte steeds naar die zijde gericht. De toegangswegen en de werkruinten waren oorspronkelijk onverhard.

Op de lage, venige gronden zoals in Ruinerwold en Kolderveen/Nijeveen zijn de beplantingen gevarieerder dan op het zand. Naast eiken en linden groeien er ook popu-

tuin ligt langs de zijkant van de boerderij waar ook de vruchtbomen staan.

De aanleg vóór de woning heeft vaak een wat parkachtig karakter met solitaire bomen als linde, kastanje, groene en rode beuk, verschillende esdoornsoorten en wel de es en de goudes.

Er zijn struikgroepen geplant, dikwijls bestaande uit Rododendrons die zich op humeuze grond tot geweldige exemplaren kunnen ontwikkelen.

We hebben een korte rondgang gemaakt door een aantal landschappen en daarbij wat kenmerken genoemd van de erven die we daar tegenkomen.

Veel karakteristieks is verdwenen maar met wat goede wil en gerichte voorlichting is er alsnog een zodanige erfindeling en een keuze van bomen, struiken en planten mogelijk dat er weer een eenheid ontstaat met boerderij en bijgebouwen die passend is in de behoeften van de huidige bewoners.

De Boerderijen Stichting Drenthe zal in een aantal nieuwsbrieven nader ingaan op bepaalde onderdelen van het boerenerf.

Het adres is: Stationstraat 11, 9401 KV ASSEN.

H.W. de Vroome is lid van de provinciale commissie Heemschut Drenthe en bestuurslid van de Boerderijenstichting in Drenthe.

Boerderij met erf op het landgoed Rheeburgen bij Uffelte, eigendom van 'Het Drentse Landschap'
(Foto: M. H. Buruma, 'Het Drentse Landschap')

HET GRASVELD EN DE WEIDE

Een groot deel van het erf werd door gras ingenomen: de bleek, de huisweide en ook de boomgaard stonden in gras, evenals de overige niet nader bestemde ruimten. En dat waren dan niet onze arbeidsintensieve en saaie gemillimeterde gazons waar alles wat geen gras heet angstvallig wordt geweerd. Integendeel, naar gelang de seizoenen en de grondsoort was er een bloemenweelde met paardebloem, pinksterbloem en madelief, met witte klaver, de gewone ereprijs en de scherpe boterbloem. In de nazomer soorten als biggenkruid en herfstleewetand.

Wij zouden de moed moeten opbrengen die groene tapijten in te leveren om weer kleur én insecten terug te krijgen.

Het voorbeeld hebben we vlak bij huis, op onze bloeirijke wegbermen die dankzij een aangepast maaibeheer weer een lust voor het oog zijn.

We kunnen daar volop zaad verzamelen en tussen het gras uitzaaien. We moeten dan wel in een overgangsfase de bemesting voor goed achterwege laten en het grasgewas hoger laten worden om daarna het maaisel af te voeren.

Geleidelijk zal de grasmat dan een opener karakter verkrijgen waardoor plaats komt voor een gevarieerde vegetatie.

DE WEGDORPEN EN DE VEENKOLONIALE NEDERZETTINGEN

In de wegdorpen en in de veenkolonien missen we de onregelmatigheden van het esdorp: de boerderijen zijn gelegen langs een

lieren, schietwilgen, essen en elzen. Hagen ontbreken veelal omdat berm- en grensslotten voor een duidelijke afscheiding zorgen. De moestuin ligt opzij van de boerderij of aan de voorkant, gecombineerd met bloemen. Maar ook hier zijn op vele plaatsen de stadse tuinen verschenen met de keurige gazons, omzoomd door sierplanten en, niet te vergeten, die eeuwige coniferen.

In de veenkoloniale dorpen is of was het water van het hoofdkanaal met de zijwijken een fraaie begrenzing van het erf. De moes-

Literatuur

Boerenerven in Drenthe, nieuwsbrief 5 van Boerderijen Stichting Drenthe.

Boerderijenbehoud, de zorg voor onze landelijke bouwkunst, Stichting Nationale Contactcommissie Monumenten bescherming, mei 1979.

H.W. de Vroome, Boeren erven, vergeten monumenten.

Maandblad Drenthe, nov. 1986, nr. 9

H.W. de Vroome, De Drentse erven, het kan ook anders.

Maandblad Drenthe, dec. 1986, nr. 10

Wegdorp Ruinerwold. Langs de weg vruchtbomen, op de erven o.m. schietwilg, paardekastanje en populier (Foto F. Hamminga, 'Het Drentse Landschap')

